

Маргарита Гультяєва

ПОВСЯКДЕННЯ МАТЕРІ І ДИТИНИ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛЬНОЇ ПЕРІОДИКИ 1945–1955 РР.

Стаття присвячена вивченню жіночої та масової журнальної періодики першого повоєнного десятиліття. У матеріалі проаналізовано зміст часописів, виокремлено публікації, які охоплювали аспекти материнства і дитинства, досліджено проблематику питань, порушених у редакційних повідомленнях, репортажах, кореспонденції, дописах.

Ключові слова: журнал, часопис, публікація, материнство, дитинство, сім'я, добробут.

Становищу матерів та дітей у перше повоєнне десятиліття приділялася особлива увага, зокрема, щодо необхідності підняти життєвий рівень та відновити надзвичайно деформовані війною статево-вікові структури населення, переконати жінок у важливості народжувати, стимулювати суспільство наздогнати капіталістичні країни за усіма показниками, серед іншого й за рівнем добробуту. Саме тому у досліджуваній нами період сторінки преси були переповнені інформацією про життя та побут різних категорій суспільства. Чільне місце відводилося й питанням материнства та дитинства.

Актуальність дослідження проблеми зумовлена необхідністю різнопланового аналізу становища матері та дитини у повоєнному суспільстві з метою використання історичного досвіду для вироблення сучасної ефективної соціальної політики стосовно цих категорій населення.

У різних за змістом та тематикою періодичних виданнях, які були найпоширенішими тогочасними ЗМІ, найчастіше розглядалися політичні та соціально-економічні питання. У той же час, майже в кожному виданні газет, журналів зачіпалися теми, присвячені безпосередньо материнству та дитинству. Змістовне наповнення тематики залежало від виду видання: у жіночих журналах публікувалися рекомендації по догляду за дитиною, у дитячих – містилася інформація про дозвілля та розвиток дітей і т. ін.

Одним з найпопулярніших видань радянського періоду був всесоюзний щомісячний журнал «Крестьянка», зорієнтований, переважно, на жіночу аудиторію. На сторінках журналу можна було прочитати репортажі про визначні події, проблеми, переваги та здобутки як усього суспільства загалом, так і окремих особистостей, коментарі читачів з різних питань, рекомендації від фахівців у галузі медицини, освіти, виховання, поради щодо ведення господарства, рецепти страв, тексти пісень чи віршів. Проте, відповідно до існуючої ідеології, більшість таких публікацій мали пропагандистський характер та популяризували серед населення здобутки й перспективи розвитку держави.

Досить часто в цьому журналі порівнювалося становище жінок та дітей у СРСР та в зарубіжних країнах. Наприклад, в одному з випусків згадується американський штат Вірджинія, який радянський журналіст відвідав та охарактеризував становище їхніх жінок і дітей. Він зазначив, що ставлення американської влади до всього суспільства було вкрай негативним. Наголошувалося, що саме жінки й діти працювали без перерв та за мізерну заробітну плату. Автор доводив, що жінки отримували заробітну плату у половині меншу, ніж чоловіки, з тієї причини, що вони жінки, а діти працювали взагалі за порцію супу. Часто через неспроможність прогодувати сім'ю батьки відправляли своїх малолітніх дітей на роботу. Тому за таких обставин діти не мали змоги відвідувати

школу, «а тим дітям, котрі туди потрапляли, було дуже несолодко», оскільки вони там постійно голодували, – зазначалося на сторінках часопису¹.

Становище матерів та дітей у СРСР також порівнювали і з італійським суспільством. Зокрема, наводилися свідчення радянської акушерки, яка свого часу працювала в Італії та розповіла про те, в яких умовах їй доводилося приймати пологи. Авторка зазначала, що не було білизни, ліків, теплої води, а одразу після пологів італійські жінки йшли на польові роботи².

На протипагу таким фактам, на сторінках видання публікувалися репортажі та інформації про дітей СРСР. Так, неодноразово наголошувалося на тому, що в Радянському Союзі була безкоштовна медична допомога, державне забезпечення, існували виплати багатодітним та самотнім матерям, допомога на патрунування та встановлення опікунства³. Зрозуміло, що такого роду порівняння в радянських журналах публікувалися з метою пропаганди та ідеологічного впливу на маси: показати, наскільки в зарубіжних країнах не вистачало тих здобутків, які були в радянських республіках.

Хоча не можна цілковито стверджувати, що така інформація подавалася винятково негативними фактами відносно зарубіжних країн, та винятково позитивними, що стосувалися СРСР. Зокрема, в одному з номерів журналу подано розповідь про радянську дівчинку, яка виховувалася в дитячому будинку. Автор підкреслював, що в холодну дощову погоду дитина була вдягнена у плащ, який їй подарував вихователь, та «у діряві дерев'яні боти», які дівчинка отримала ще з того моменту, коли вона потрапила до дитячого будинку⁴. Тож ці свідчення підтверджували той факт, що дітей-вихованців дитячих будинків держава недостатньо забезпечувала одягом та взуттям. Крім того, в одному з випусків журналу було опубліковано розповідь про те, як будувалися та забезпечувалися дитячі ясла. У матеріалі зазначалося, що був гострий брак будматеріалів та засобів забезпечення й догляду, тому всі необхідні речі батьки часто приносили самі з дому⁵.

Окрім згаданих репортажів про становище матерів та дітей, «Крестьянка» публікувала статті науковців, присвячених вихованню та догляду за дітьми різного віку, надавалися поради батькам з їхнього виховання, поради щодо лікування дітей від найпоширенішої в той час інфекційної хвороби – кору. Дійсно, дана інфекційна хвороба була найпоширенішою серед дітей у повоєнний період, тому й потребувала особливої уваги. Статистичні дані також говорять про стабільно високі показники цієї хвороби й на Чернігівщині⁶.

Особлива увага в цих умовах приділялася вакцинації дітей. Наголошувалося на тому, що матері часто відмовлялися від вакцинації, тому ця хвороба й набула значного розмаху⁷. Проте, за даними досліджень, відомо, що катастрофічною проблемою у повоєнний період була нестача або відсутність вакцин проти інфекційних хвороб. Через це профілактичні щеплення як дорослого населення, так і дітей, у повоєнний період часто були несвоєчасними та охоплювали не всі вікові групи⁸. Але подібного змісту інформація у періодичних виданнях не публікувалася.

Зміст журналу «Крестьянка» видозмінювався залежно від подій, які відбулися в суспільстві, або в разі необхідності повідомити чи наголосити на важливості певних подій, явищ чи досягнень. З огляду на те, що 1955 р. – це верхня межа другого повоєнного п'ятирічного плану, основна увага у випусках журналу цього року була приділена здобуткам за останні п'ять років у галузі сільського господарства. Разом з тим, і надалі на шпальтах журналу порушувалися проблеми, як потребували особливої уваги, серед іншого – виховання дітей, позбавлених батьківського піклування. Так, було наведено текст листа, який до редакції надіслала жителька Львівської області,

1 Уржумский Н. По сельской Америке. Дети и барыши // Крестьянка. 1954. № 10. С. 11.

2 Буганц І. Чего хотят женщины Италии. Письмо в редакцию // Крестьянка. 1955. № 7. С. 13.

3 Ачаркан В. Колхозные кассы взаимопомощи // Крестьянка. 1955. № 7. С. 22.

4 Иванов А. Дождь // Крестьянка. 1954. № 10. С. 22.

5 Соскова П. Наш детский комбинат. Письмо в редакцию // Крестьянка. 1955. № 4. С. 21

6 Державний архів Чернігівської області. Ф.Р-4120. Оп. 1 Спр. 32. Арк. 46.

7 Жигмонди М. Большие преобразования // Крестьянка. 1955. № 4. С. 27.

8 Гаврилов В. Стан та відновлення системи охорони здоров'я в областях Північного Лівобережжя України у перші післявоєнні роки // Лікарська справа. 2016. № 5–6. С. 174.

котра перебувала в лікарні після невдалих пологів, залишившись без дітей. Своім листом жінка закликала таких як вона не впадати у відчай, а допомогти дітям-сиротам та надати їм можливість зростати у повноцінній родині. За свідченням авторки, усі чотири жінки, котрі перебували з нею у палаті, через невеликий проміжок часу взяли на виховання дітей, позбавлених батьківського піклування⁹. Такі факти свідчать про небайдужість радянських жінок до становища дітей у повоєнному суспільстві та поширену практику встановлення опіки та всиновлення.

Натомість свідчення, наведені у іншому листі, дають можливість стверджувати про зовсім інше відношення до дітей з боку держави. Так, розповідалося про самотню матір дев'ятеро дітей, яка була нагороджена орденом «Материнська слава»; її діти були щасливі та забезпечені усім необхідним. Однак надалі автор матеріалу наголошує на тому, що вони не мали успіхів у школі через відсутність належних житлових умов для якісної підготовки домашніх завдань. Ця родина мешкала в невеликій хатинці, їм катастрофічно не вистачало коштів для придбання найнеобхідніших речей¹⁰. Такі репортажі демонструють незадовільні заходи держави в галузі соціального забезпечення багатодітних матерів та їхніх дітей.

На сторінках журналу неодноразово згадувалися й популяризувалися здобутки за роки п'ятирічки, які стосувалися дитячого навчання та виховання: радянські школи були оснащені всім необхідним інвентарем, забезпечені професійними кадрами, посібниками, добре опалювалися, класи заповнені учнями. Зважаючи на те, що журнал «Крестьянка» був всесоюзним виданням, такі свідчення стосувалися й Української РСР. На противагу цим даним, про протилежну ситуацію свідчать архівні дані Чернігівської області, з яких відомо, що багато учителів початкових шкіл навіть не мали спеціальної педагогічної освіти¹¹. До того ж, не вистачало необхідного обладнання для можливості навчання дітей з порушеним зором та слухом, школи не були забезпечені найнеобхіднішим – зошитами, книжками, партами, класними дошками¹².

Разом з тим не можна говорити про те, що усі надіслані листи-розповіді були прагненням їхніх авторів розкрити яскраві перспективи покращення становища матерів та дітей. Підтвердженням цього є оголошення в журналі конкурсів на найкращі розповіді про патріотизм, сім'ю, участь радянських жінок у суспільно важливих справах. Відповідно, за «найкращу розповідь» було передбачено грошову винагороду в розмірі від 3 до 10 тис. крб. Враховуючи той фактор, що у радянський період жодна антипартійна інформація була неможливою, цілком природно, що до журналів потрапляли листи читачів, котрі найбільше відповідали існуючій ідеології, правдивість змісту яких не обов'язково підтверджувалася.

У журналі публікувалися й листи громадян зарубіжних країн, наприклад, звернення громадянки Чехословаччини до радянських громадян із закликом не заздрити жінкам-селянкам капіталістичного світу. Авторка пропонує лише подивитися в журнали та побачити фото тих жінок, які скрізь зображені з «кумедними песиками на руках». Жінка говорить, що порівняно із жінками СРСР, які на будь-якому фото є невтомними трудівницями, такі «капіталістичні багачі» виглядають дуже кумедно. Авторка висловлювала слова подяки своїх співгромадянок радянським жінкам-колгоспницям, які є для них прикладом¹³. У листі підкреслювалися основні вимоги жінок капіталістичних країн до своїх можновладців: надання державної допомоги вагітним та багатодітним жінкам, удосконалення законодавства про охорону дитячої праці, надання державної допомоги та відпусток по вагітності, будівництво пологових будинків, ясел, дитячих садків, заборону продажу дітей. Звичайно такі твердження в уяві радянських читачів складали негативне уявлення про ставлення в капіталістичних державах до материнства та дитинства, при цьому наголошуючи, що жінки

9 Виноградова М. Счастье в наших руках. Письмо в редакцию // Крестьянка. 1955. № 1. С. 12.

10 Акуленко Г., Суров А. Семья // Крестьянка. 1955. № 1. С. 15.

11 Державний архів Чернігівської області. Ф.Р-5225. Оп. 5. Спр. 125. Арк. 36.

12 Гаврилов В. Сільська освіта на Чернігівщині в перше післявоєнне десятиліття: 1943-1953 рр. // Сіверянський літопис. 2009. № 5.

13 Мейерова М. С международным женским днём! Письмо в редакцию // Крестьянка. 1955. №2. С. 5.

Радянського Союзу станом на 1955 р. таких вимог не висували, бо були забезпечені всім необхідним¹⁴. Публікація статей, в яких акцентувалася увага на безвідповідальному ставленні до дітей у капіталістичних країнах, була доволі поширеним явищем¹⁵. Натомість, на радянських прикладах демонструвався високий рівень піклування держави про матерів, відкриття великої кількості жіночих та дитячих консультацій, амбулаторій, пологових будинків¹⁶.

Не можна стверджувати, що нагальні проблеми материнства, дитинства на сторінках преси повністю замовчувалися. Така інформація, звичайно, наводилася, але переважно у формі критики окремих керівників, які не надавали справі належної уваги. Наприклад, в одному з випусків журналу було опубліковано лист до редакції із Харківської області, в якому зазначалося, що колгоспи зовсім не піклувалися про колгоспниць-матерів. На їхніх територіях часто не було дитячих ясел, садків, а ті приміщення, котрі були для цього призначені, використовувалися для господарських потреб¹⁷.

Схожий за змістом та структурою був жіночий журнал «Работница». У різних його випусках публікувалися статті, присвячені дитячій медицині, вихованню та дозвіллю дітей. Так само в журналі публікувалися листи читачів, які порушували проблеми материнства й дитинства. Одна з таких рубрик була присвячена матерям-одиначкам, де редактори журналу доводили читачам, що в Радянському Союзі немає «одиноких» матерів, оскільки вони мають дітей¹⁸. У цьому журналі помітно більше приділялася увага питанням материнства та дитинства, про що свідчать значно більша кількість публікацій та промовисті заголовки статей: «Подход к детям», «Пособия по беременности и родам», «Право на отпуск», «Одежда для детей-дошкольников»¹⁹.

Не менш відомим жіночим виданням повоєнних років був журнал «Советская женщина», в якому також підкреслювалася важлива роль жінки в суспільстві. Зокрема, часто згадували участь радянських жінок у бойових діях, прославляли жінок як невтомних трудівниць, котрі здатні були працювати на рівні з чоловіками. Звичайно, не оминалася увагою й тема виховання дітей, де звеличували жінок за те, що вони самотужки, в умовах повоєнної розрухи, могли і працювати, і виховувати дітей, при цьому наголошуючи, що всі необхідні умови для повноцінного виховання дітей в Радянському Союзі вже були створені. Деякі матеріали надавали поради стосовно годування, виховання дітей, забезпечення сприятливого режиму сну²⁰. В окремих публікаціях наголошувалося на зосередженні основної уваги до дітей з боку держави та наводилися приклади щасливих сімей, котрі виховували дітей-сиріт, що мало стимулювати інші родини до подібних кроків²¹.

Окрім жіночих часописів, у радянській періодиці існували видання, призначені для всього населення, будь-якої аудиторії читачів, у яких також можна зустріти інформацію з досліджуваної нами теми.

Одним з таких видань був сатиричний ілюстрований журнал «Крокодил». Хоча це й був сатиричний часопис, але не обходилося й без публікацій на серйозні теми. Щоправда, важлива інформація подавалася переважно у зміненому вигляді задля дотримання інформаційного формату видання. Так, випуски журналу «Крокодил» 1945 р. були сповнені інформацією про війну. У таких текстах жодної іронії не спостерігалося. Тому, з огляду на гумористичну спрямованість видання, у текстах воєнної тематики акцент робився на сатирі над німцями. Так, на німецьких лідерів малювали карикатури, про них публікували смішні історії.

У той же час навіть у гумористичних виданнях не оминалася увагою й проблема становища дітей. Відтак, в одному з випусків журналу було опубліковано невелике

14 Смирнова Н. Встреча молодежи // Крестьянка. 1955. № 2. С. 5.

15 Кононенко Е. В защиту детей // Крестьянка. 1955. №5. С. 4.

16 Садыкова В. Под октябрьским солнцем // Крестьянка. 1954. № 10. С. 5.

17 Крестьянка. М.: «Правда». 1955. №4. С.33.

18 Дзюба Т. Они не одиночки. Письмо в редакцию // Работница. № 1. 1957. С. 15.

19 Работница. № 1. 1957. С. 27–32.

20 Конюс Э. Уход за грудным ребёнком // Советская женщина. 1945. № 1. С. 65.

21 Шкапская М. Усыновлённые страной // Советская женщина. 1945. № 1. С. 36.

оповідання про мешканця Києва, котрий звернувся до людини, яка начебто передбачала майбутнє. Чоловік задавав запитання, які його турбували найбільше. Одне з них стосувалося терміну спорудження дитячого майданчика, котрий було зруйновано в роки війни. Чоловік скаржився на те, що на вулиці повна антисанітарія і дітям ніде гратися. Однак, навіть такі серйозні питання, які, очевидно, було представлено на підставі реальних фактів, редактори журналу намагалися перетворити в сатиру. У даному тексті нею окреслили саму відповідь провидця на дане запитання. Віщун відповів, що цим питанням відає «інша планета», до якої ніхто не мав доступу, але при цьому порадив спробувати чоловіку звернутися до неї²².

На сторінках журналу під заголовком «Батьки та діти» було опубліковано розповідь, якою редакція намагалася присоромити батька трьох дітей, котрий залишив їх та свою дружину. У матеріалі наголошувалося, що мати лише власними силами виховує дітей, і для повноцінного їхнього розвитку не вистачає коштів. Разом з тим, чи отримувала мати допомогу від держави, зовсім нічого сказано не було²³.

В іронічній формі було відредатовано лист з м. Чернівці, в якому два хлопчики скаржилися на місцеву фабрику, яка випустила партію дитячого одягу без кишень, і дітям нікуди було заховати навіть хустинку. Але, як і в попередньому листі, основна інформація – скарга – була перетворена на гумор. Так, до тексту було додано зображення дітей, де всі необхідні речі вони тримають у руках або чіпляють на одяг²⁴.

Така подача матеріалу дає підстави вважати, що в журналі публікувалися спеціально відібрані чи підготовлені листи, які дещо змінювалися та доповнювалися гумором відповідно до жанрової особливості видання. Але були й випадки, коли публікувалися листи з інформацією, де дійсно критикувалася тогочасна ситуація в суспільстві: про дефіцит дитячих ліжок у магазинах, верхнього одягу, взуття, білизни, незадовільну якість медичного обслуговування²⁵. Також у журналі публікували карикатури на тему повсякденності дитинства. Так, в одному з випусків було вміщено карикатуру, з якої зрозуміло, що дитячих ясел недостатня кількість, в інших були сатиричні малюнки, які висміювали прояви неповаги до матерів та дітей²⁶.

Ще одним з найпоширеніших публіцистичних видань радянського періоду був щотижневий суспільно-політичний, літературно-художній журнал «Огонёк». Це видання вирізнялося з-поміж інших, насамперед, своїм обсягом. Так, у даному журналі кількість сторінок становила від 40 до 50 (у різних його випусках), у той час, як обсяг попередньо розглянутих журналів не перевищував 30.

Публікацій загальної тематичної орієнтації у журналі не було. Будь-яка інформація подавалася в залежності від актуальних політичних доктрин, соціальних проблем, нагальних питань у суспільстві. Журнал «Огонёк» було розраховано на людей старшого віку, він майже був позбавлений малюнків, фотографій, а якщо вони й були, то у чорно-білому форматі. Кольоровими були лише портрети провідних партійних діячів.

У середині 40-х років ХХ ст., як і в попередньо розглянутих виданнях, у цьому журналі головна увага приділялася розгляду проблем війни: бойових дій, наслідків окупації. В одному з випусків журналу 1945 р. особливо акцентувалася увага на швидких темпах відбудови, що підтверджувалося на прикладі шкіл, дитячих садків та ясел. Архівні джерела свідчать, що така інформація часто не була достовірною. З них відомо про дійсно високі темпи повоєнної відбудови, але, переважно, у галузі важкої промисловості, електроенергетики, транспорту, і тому станом на 1945 р. говорити про повноцінну відбудову вищезгаданих дитячих установ, як це описується на сторінках журналу, неможливо²⁷.

Крім того, журнал був наповнений інформацією про приклади із життя радянських сімей, якою в той же час пропагували актуальні політичні ідеї. Так, суспільство особли-

22 Вишня О. Судьба // Крокодил. 1945. № 30. С. 5.

23 Крокодил. 1951. № 9. С. 14.

24 Макаренко А., Макаренко С. Дядя крокодил! Письмо в редакцию // Крокодил. №3. С. 15.

25 Бычкова А. Дорогой крокодил! // Крокодил. 1954. № 3. С. 15.

26 Крокодил. 1955. № 15. С. 12; № 16. С. 6.

27 Сагал Г. Город паровозов и цветов // Огонёк. 1945. № 5. С. 6.

во непокоїла проблема заборони абортів. Для стабілізації настроїв суспільства серед народу поширювали інформацію про щасливі багатодітні родини, які, незважаючи на повоєнну розруху, скрутне фінансове становище, народжували дітей і були щасливими. Не менше таких прикладів було наведено і про матерів-одиначок, які власними силами виховували дітей і ні на що не скаржилися²⁸. Такі факти в уяві читачів створювали образ існуючих максимально комфортних умов для виховання дітей.

Журнал «Огонёк» також не був позбавлений коментарів, листів читачів, їхніх розповідей із життя, адже розповіді пересічних людей завжди вселяли довіру до інформації широких мас. Так, одна з них була надіслана молодою багатодітною матір'ю, яка переконала, що бути багатодітною матір'ю зовсім не складно, оскільки вона регулярно отримувала державну допомогу, постійно відчувала державну підтримку, а найголовніше – отримала квартиру одразу після народження трійні²⁹.

Ще одним сатирико-гумористичним радянським періодичним виданням у досліджуваній період був журнал «Перець». Інформаційне наповнення журналу та структура подання інформації в ньому значно відрізнялися від журналу «Крокодил», хоча обидва видання мали жанрову спорідненість. По-перше, це було пов'язано з тим, що «Перець» був україномовним журналом і, відповідно, його зміст стосувався переважно території УРСР. По-друге, хоча видання мало гумористичну спрямованість, та основний його зміст було присвячено політичним питанням, які подавалися в сатиричному вигляді. Разом з тим, у журналі також публікувалися й листи читачів, і вони стосувалися широкого кола проблем сільського господарства, промисловості та соціальної сфери, а також політичних питань, переважно міжнародного спрямування.

Відзначимо, що в публікаціях журналу мало уваги було приділено проблемам материнства й дитинства. Якщо такі траплялися, то насамперед ілюстрації та карикатури. Прикладом такої публікації є карикатура, яка відображала зміст листа одного із читачів журналу, присвячена нестачі асортименту одягу для дітей шкільного віку³⁰.

Побіжно торкався порушеної проблеми й науково-популярний журнал «Вокруг света», який було присвячено питанням географії, геології, археології. Рідше зустрічалися статті, які охоплювали суспільні чи політичні теми. Питання, що стосувалися становища материнства й дитинства, висвітлювали через призму виокремлення не-доліків у інших країнах, як правило, з акцентами на недоліках саме зарубіжних країн.

Чи не єдиним журналом, в якому питання становища материнства та дитинства рідко розглядалося через жорстку призму досягнень показників п'ятирічних планів чи політичних питань, був журнал «Советский Союз». На сторінках даного видання публікувалися статті, розповіді про повсякденне радянське життя. Особливістю журналу «Советский Союз» було те, що він розповсюджувався не лише в Радянському Союзі, але й за кордоном, тому неодноразово публікувалися коментарі читачів з європейських чи азійських країн. Тому інформація, яка подавалася у ньому, була спрямована не стільки на радянську аудиторію читачів, скільки на громадян зарубіжних країн з метою показати добробут, який панує в СРСР. Відомо, що головним показником добробуту країни є те, наскільки комфортно жити в ній громадянам, а особливо дітям. Тому на шпальтах журналу підкреслено демонструвався високий рівень їхньої освіченості, прагнення до пізнання та постійного вдосконалення. Наприклад, наголошувалося, що радянські діти із задоволенням відвідують лабораторії радіотехніки, судно- та авіамоделювання, у вільний від школи час читають книжки, захоплюються поезією, скульптурою, музикою, спортом. Повсякденне життя радянських дітей на сторінках журналу демонструвалося переважно у вигляді фотографій.

Проаналізувавши періодичні видання повоєнного періоду, ми помітили, що найважливіша з точки зору редакції інформація (політичні події, досягнення та здобутки держави) публікувалася на перших шпальтах журналу, а матеріали на соціальну або розважальну тематику розміщувалися переважно на останніх сторінках. Також можемо відзначити, що упродовж часу, охопленого цією розвідкою, усі часописи значно дода-

28 Каверин В. Простая история // Огонёк. 1945. № 11. С 7.

29 Михайлова И. Вера... Надежда... Любовь... Письмо в редакцию // Огонёк. 1955. № 35. С. 42.

30 Перець. 1950. № 3. С. 4.

ли у своїх накладах – «Крестьянка» на 69%, «Работница» – 68%, «Крокодил» – 81%, «Огонёк» – 88%, «Перець» – 60%.

Однак не можна робити висновки про те, що розглянуті журнали користувалися найбільшою популярністю серед населення через їхню змістовність, наявну цікаву та корисну інформацію, оскільки великий вплив на попит мали встановлені ціни на неї. Так, через складне економічне становище доволі часто населення не мало змоги купувати ті журнали, які дійсно були їм цікаві, через високу ціну на них. У цих умовах зростала роль бібліотек, хат-читалень, агітаційних «червоних куточків».

Таким чином, аналіз періодичних видань повоєнного періоду дозволяє дійти висновку, що розвиток журнальної періодики відбувався в нерозривному зв'язку з політичною ідеологією, соціально-економічним становищем, культурним розвитком суспільства. Залучені до дослідження часописи свідчать про надмірний контроль над ЗМІ з боку держави, заангажованість та заідеологізованість переважної частини інформації, опублікованої у журналах, зорієнтованих на різні категорії суспільства: жінок, дітей та масову аудиторію читачів. Більшість матеріалів відображали основні досягнення держави, постійно наголошувалося на перспективах розвитку економічної, політичної, соціальної та культурної галузей.

Кожен журнал, незалежно від тематичної спрямованості та загальної орієнтації на конкретну категорію суспільства, мав свою специфіку публікацій. Проте загальну картину у наданні пріоритетів публікацій на конкретні теми цілком можливо уявити. Можемо стверджувати, що політичні теми та інформація про економічні, соціальні досягнення СРСР найбільше зачіпалися в журналах, зорієнтованих на масову аудиторію читачів. Статті, присвячені вихованню та догляду за дітьми, вміщувалися переважно на сторінках жіночих журналів. Публікації на пізнавальні та розважальні теми мали перевагу на сторінках дитячих видань. Проблеми, що стосувалися материнства та дитинства, порушувалися, зазвичай, на сторінках жіночих видань, та іноді доносилися й до масової аудиторії читачів.

References

1. Akulenko H., Surov A. Semia // Krestianka. M.: «Pravda». 1955. № 1. S. 15.
2. Acharkan V. Kolkhoznye kassy vzaimopomoshchy // Krestianka. M.: «Pravda». 1955. № 7. S. 22.
3. Buhants I. Cheho khotiat zhenshchyny Italii. Pismo v redaktsiyu. (Perevod V. Novykovoi) // Krestianka. M.: «Pravda». 1955. № 7. S. 13.
4. Bychkova A. Dorohoi krokodil! Pismo v redaktsiyu // Krokodil. M.: «Pravda». 1954. №3. S. 15.
5. Vinogradova M. Shchastie v nashykh rukakh. Pismo v redaktsiyu // Krestianka. M.: «Pravda». 1955. № 1. S. 12.
6. Vyshnia O. Sudba // Krokodyl. M.: «Pravda». 1945. № 30. S. 5.
7. Havrylov V. Stan ta vidnovlennia systemy okhorony zdorovia v oblastiakh Pivnichnogo Livoberezhzhia Ukrainy v pershi pisliakupatsiini roky // Likarska sprava. 2016. № 5-6. S. 174.
8. Havrylov V. Silska osvita na Chernihivshchyni v pershe pisliakupatsiine desiatylittia: 1943–1953 rr. // Siverianskyi litopys. 2009. № 5.
9. Derzhavnyi arkhiv Chernihivskoi oblasti. F.R-4120. Op. 1. Spr. 32. Ark. 46.
10. Derzhavnyi arkhiv Chernihivskoi oblasti. F.R-5225. Op. 5. Spr. 125. Ark. 36.
11. Dziuba T. Oni ne odinohki. Pysmo v redaktsiyu // Rabotnytsa. M.: «Pravda». 1957. № 1. S. 15.
12. Zhyhmondi M. Bolshye preobrazovaniya // Krestianka. M.: «Pravda». 1955. № 4. S. 27.
13. Ivanov A. Dozhd // Krestianka. M.: «Pravda». 1954. № 10. S. 22.
14. Kaverin V. Prostaia istoryia // Ohoniok. M.: «Pravda» 1945. № 11. S. 7.
15. Kononenko E. V zashchitu detei // Krestianka. M.: «Pravda». 1955. № 5. S. 4.
16. Konius E. Ukhod za grudnym rebionkom // Sovetskaia zhenshchyna. M.: «Pravda». 1945. №1. S. 65.
17. Krestianka. M.: «Pravda». 1955. № 4. S. 33.

18. Krokodil. M.: «Pravda». 1951. № 9. S. 14.
19. Krokodil. M.: «Pravda». 1955. № 15. S. 12,
20. Makarenko A., Makarenko S. Diadia krokodil! Pismo v redaktsiyu // Krokodil. M.: «Pravda». 1954. № 3. S. 15.
21. Meierova M. S mezhdunarodnym zhenskim dniom! /Pismo v redaktsiyu/ // Krestianka. M.: «Pravda». 1955. № 2. S. 5.
22. Mykhailova Y. Vera...Nadezhda...Liubov... Pismo v redaktsiyu // Ohoniok. M.: «Pravda». 1955. № 35. S. 42.
23. Perets. 1950. № 3. S. 4.
24. Rabotnitsa. M.: «Pravda». № 1. 1957. S. 27-32
25. Sahal H. Horod parovozov i tsvetov // Ogoniok. M.: «Pravda». 1945. № 5. S. 6.
26. Sadykova V. Pod oktiabrskim solntsem // Krestianka. M.: «Pravda». 1954. № 10. S. 5.
27. Smirnova N. Vstrecha molodiozhy // Krestianka. M.: «Pravda». 1955. № 2. S. 5.
28. Soskova P. Nash detskiy kombinat. Pismo v redaktsiyu // Krestianka. M.: «Pravda». 1955. № 4. S. 21.
29. Urzhumskiy N. Po selskoi Ameryke. Deti i baryshi // Krestianka. M.: «Pravda». 1954. № 10. S. 11.
30. Shkapskaia M. Usynovlionnye stranoi // Sovetskaia zhenshchyna. M.: «Pravda». 1945. № 1. S. 36.

Маргарита Гульцяєва – магістрантка Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, margarita_gulyaeva@ukr.net.

Marharyta Hultiaieva – graduate student of Institute of History and Socio-Human Sciences named O.M. Lazarevsky, National University «Chernihiv Collegium» named T.H. Shevchenko, 14013, Chernihiv, Hetmana Polubotka St., 53, margarita_gulyaeva@ukr.net.

EVERYDAY LIFE OF A MOTHER AND A CHILD DEPICTED IN MAGAZINES OF THE YEARS 1945–1955

The article deals with the study of women's and mass magazines of the first post-war decade. The author analyzes the content of the periodicals, outlines publications covering the aspects of motherhood and childhood, investigates the issues raised in editorial reports, stories, items and articles. The analyzed publications suggest that the development of magazines was inextricably linked to political ideology, socio-economic situation, and cultural development of society, and show that there was an excessive control over the media performed by the state. The vast majority of information focused on the different categories of society such as women, children and mass audience of readers was biased and ideologically-based. Most of the materials reflected the main achievements of the state; the emphasis was constantly made on the prospects of economic, political, social and cultural development.

Each magazine, regardless of its thematic focus and general orientation on a specific category of society, had its own specifics of publications. However, it is quite possible to imagine an overall picture of the priority of publications on specific topics. It may be noted that the political themes and information on the economic and social achievements of the USSR were most extensively raised in magazines oriented on the mass audience of readers. Articles on upbringing and childcare were published mainly in women's magazines. Educational and entertainment topics were prevalent in publications for children. Issues related to maternity and childhood were usually published in women's publications, and sometimes in publications for the mass audience of readers.

Key words: magazine, periodical, publication, motherhood, childhood, family, well-being.

Дата подання: 26 липня 2019 р.

DOI: 10.5281/zenodo.3546383